

Afrika'da Yabancı Güçlerin Müdahaleleri: Eleştirel Bir Değerlendirme

BELKACEM IRATNI*

Prof. Dr.
Cezayir Üniversitesi

**Prof. Dr. Belkacem Iratni, 1977 yılında Cezayir Üniversitesi Siyaset Bilimi Enstitüsü'nden mezun oldu ve İngiltere'de Warwick Üniversitesi'nde siyaset bilimi alanında yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. Halen Cezayir Üniversitesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nde sözleşmeli profesör olarak görev yapmaktadır. 2012-2017 yılları arasında bu fakültenin dekanlığını yapmıştır. Ayrıca, Ocak 2023'ten bu yana Cezayir Dışişleri Bakanlığı Diploması ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde ders vermektedir. Prof. Iratni, 1999-2003 yılları arasında Cezayir Borsası'nın İcra Kurulu Başkanı olarak görev yapmıştır. Nisan-Ağustos 2010 tarihleri arasında Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC) uzman ekibinin bir üyesi olmuştur. 1999 yılında BBC Arap Servisi'nde bağımsız danışman olarak çalışmıştır. 2005-2006 yıllarında Austin'deki Teksas Üniversitesi'nde ABD Fulbright Araştırma Programı'na, Haziran-Ekim 2007'de Roma'daki NATO Savunma Koleji'nde Akdeniz Diyalog Araştırma Bursu'na ve Ocak 2011'de Tunus'taki Amerikan Mağrip Araştırmaları Enstitüsü CEMAT'a katılmıştır. NATO Savunma Koleji tarafından yayınlanan Mağrip Devletlerinin Stratejik Çıkarları adlı kitabın yazarıdır ve Cezayir'in iç ve dış politikası ile Sahel-Sahra bölgesindeki güvenlik konularında İngilizce olarak çok sayıda makale yazmıştır.*

ORCID: 0009-0007-4747-8836

e-posta: kiratni54@gmail.com

Geliş Tarihi: 16.11.2025

Kabul Tarihi: 24.01.2026

Atf: Iratni, B. (2026). Afrika'da Yabancı Güçlerin Müdahaleleri: Eleştirel Bir Değerlendirme. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 7(2), 167-192.

ÖZ

Bu çalışma, Afrika kıtasının günümüzde karşı karşıya bulunduğu birçok yapısal sorunun, sömürgecilik döneminin toplumsal yapılar, kültürel değerler ve sömürgecilik sonrası yönetici elitlerin benimsediği ekonomik kalkınma modelleri üzerindeki kalıcı ve olumsuz etkilerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Sömürgecilik süreci; sistematik şiddet, ırksal ayrımcılık, yerli halkların aşağılanması ve dışlanması gibi uygulamalarla şekillenmiş; katliamlara, beyaz yerleşimciler lehine toprakların zorla el değiştirmesine, metropol ülkelerin kalkınması için doğal kaynakların yoğun biçimde sömürülmesine ve yerli nüfusun siyasal hak ve özgürlüklerinin reddedilmesine yol açmıştır. Makale üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, sömürgecilik mirasının sömürge sonrası devlet krizine etkilerini analiz ederek Afrika'daki yabancı müdahalelerin içsel nedenlerini tartışmaktadır. İkinci bölüm, Afrika'yı küresel güçlerin rekabet alanı olarak ele almakta; kıtanın hammadde kaynağı, vekâlet savaşlarının sahnesi ve büyük güçlerin jeopolitik hedeflerinin merkezi hâline gelişini incelemektedir. Üçüncü bölüm ise Afrika ülkelerinin yabancı müdahaleler ve iç işlerine yönelik dış müdahaleler karşısında geliştirmesi gereken stratejik ve kurumsal önlemleri değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika'nın kalkınması, sömürge dönemi mirası, sömürge sonrası devlet krizi, etnik çatışmalar, yabancı müdahale.

Foreign Powers' Meddling in Africa: A Critical Assessment

ABSTRACT

This study argues that many of Africa's contemporary structural problems stem from the enduring legacy of colonialism, which has profoundly shaped social structures, cultural values, and post-colonial development strategies. Colonial rule was characterized by violence, racial discrimination, land expropriation, resource exploitation, and the systematic denial of political rights and cultural autonomy to indigenous populations. These historical dynamics continue to influence state fragility and external dependency. The article is organized into three sections. The first examines the internal roots of foreign intervention by analyzing the impact of colonial legacies on post-colonial state crises. The second conceptualizes Africa as a major arena of global power competition, emphasizing its role as a source of raw materials and a site of proxy conflicts. The final section discusses strategic and institutional measures African states can adopt to confront and manage external interference.

Keywords: Africa's development, colonial legacy, ethnic conflicts, foreign meddling, post-colonial state crisis.

Giriş

BİR DERGİ MAKALESİNDE, “AFRİKA’YA yönelik yabancı askeri müdahaleler, gerçekleştiğinde tartışmalı, gerçekleşmediğinde ise zaman zaman tartışmalı olmaktadır” denilmektedir (The New Humanitarian, 2017). Bu, belki de Afrika siyasetinin en çarpıcı paradokslarından biridir. Aynı madalyonun iki yüzünün eşit olduğunu da göstermekte ve yabancı müdahalelerin kullanımı ve bu müdahalelerin ulaşmak istediği hedefler hakkında farklı yorumlara yol açmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, yabancı güçlerin Afrika’daki müdahalelerini incelemektir. Çalışma, Libya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi iç çatışmalara, Afrika Boynuzu ve Sahel-Sahra gibi bölgelere yapılan askeri müdahalelere ve dolayısıyla bazı Afrika ülkelerinin teröre karşı mücadele, deniz korsanlığı ve uluslararası suçlarla mücadele çabalarına katılımına odaklanmaktadır. Bu çalışmanın temel varsayımları, jeostratejik çıkarların ve Afrika’nın hammaddelerine yönelik rekabetin, bu yabancı güçlerin kıtaya müdahalesini belirlediğini ortaya koymaktır. Sömürge döneminin mirası ve demokrasi eksikliği, kötü yönetim ve bazı Afrika ülkelerinin yönetici elitlerini bu yabancı güçlere bağlayan ekonomik bağımlılık gibi çatışma ve iç savaş nedenlerinin devam etmesi, Afrika kıtasına bu müdahaleleri sadece mümkün kılmakla kalmamış, aynı zamanda olası hale de getirmiştir.

Yabancı müdahale genellikle bir devletin başka bir devletin topraklarında askeri müdahalesini ifade eder. Vincent (1974), *Müdahale Etmeme ve Uluslararası Düzen (Non-Intervention and International Order)* başlıklı çalışmasında askeri müdahaleyi “bir devlet, bir devlet içindeki bir grup, bir grup devlet veya bir uluslararası kuruluş tarafından başka bir siyasi birimin iç işlerine zorla müdahale etmek amacıyla gerçekleştirilen faaliyet” olarak tanımlamaktadır: “Bu, hedef devletin otorite yapısını şekil-

lendirmeyi amaçlayan, başlangıcı ve sonu olan ayrı bir olaydır. Mutlaka yasal veya yasadışı değildir, ancak geleneksel uluslararası ilişkiler modelini bozar” (Vincent, 1974). Vincent’in yabancı müdahale tanımında odak noktası askeri boyutta gibi görünmektedir, bu da askeri müdahalenin bir devletin otorite yapısını hedef aldığını ve devletlerden yerel gruplara ve kuruluşlara kadar çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilebileceğini ima ediyor. Bu müdahale, şiddet içeren yöntemlerle veya uluslararası ilişkiler kurallarını ihlal eden gizli yöntemlerle gerçekleşebilir. Bu nedenle, yabancı güçlerin sınırları dışındaki müdahalelerinde kullandıkları diğer askeri olmayan yöntemleri dikkate almıyor gibi görünmektedir.

Yabancı müdahale, devletlerin iç işlerine karışmak ve iktidar elitlerine baskı uygulamak gibi yumuşak politikaları da kapsar. Bu müdahale için başvurulmuş araçlar arasında şartlı yardım, ekonomik yaptırımlar, caydırıcılık ve muhalefet partileri ile sivil toplum kuruluşlarının manipülasyonu sayılabilir. Ayrıca dezenformasyon ve yalan haberlerin kullanımı ile cihazlara yönelik siber tehditler de bu kapsamda yer alır. Dahası, yabancı güçler, seçimleri etkilemeye çalışarak, sözde azınlık haklarını teşvik ederek ve muhtemelen dini çoğulculuğu ve uygulamaları koruyarak devletlerin iç işlerine müdahale etmek için yumuşak seçeneklere başvurmuştur.

Bu çalışmada, yabancı müdahalelerin askeri boyutu vurgulanmaktadır. Çünkü bu müdahaleler çatışmaları körüklemekte, sürelerini uzatmakta, çözümünü zorlaştırmakta ve daha fazla kurbanaya yol açmaktadır. Bu çatışmaların çoğu, yapay sınırlar, etnik gruplar ve kabileler arasında ayrımcılık ve kültürel ayrılıkçılığın teşvik edilmesi gibi böl ve yönet politikasına dayanan sömürgecilik mirasıyla açıklanabilir. Sömürgelerin metropol ülkelere ekonomik bağımlılığı ve Afrika’daki yönetici elitlerin batılılaşması da yabancı müdahalelerin bahanesini oluşturmaktadır.

Yabancı müdahalenin diğer yönlerini incelemek aşırı ayrıntılı olabilir ve bu çalışmanın kapsamını aşabilir. Bu nedenle, askeri müdahale biçimleri, özellikle doğrudan veya çatışmalara dahil olan vekil taraflar aracılığıyla askeri güç, silah ve teçhizatın kullanılmasıyla ilgili müdahale, konumuzun özünü oluşturmaktadır. Askeri müdahale, diğer devletlerin iç işlerine karışmaktan daha sessiz ve daha etkili görünebilir; bu müdahale daha ince, daha müdahaleci veya haksız olabilir. Yabancı güçlerin başvurabileceği bu tür müdahaleler, çoğunlukla diplomatik kanallar, kukla hükümetlerin dayatılması, anayasaya aykırı rejim değişiklikleri ve askeri darbelerin kışkırtılması, propaganda ve ekonomik baskı gibi gayri resmi yollara dayanır.

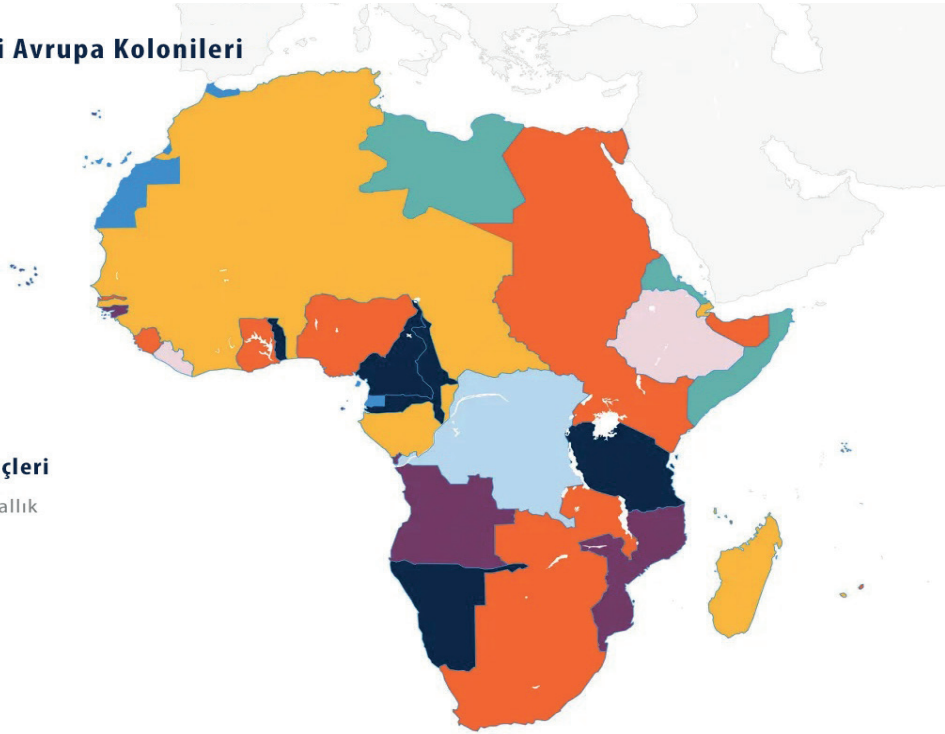
Jeostratejik çıkarlar, ekonomik faydalar ve kültürel etki, dünyanın büyük güçlerinin Afrika'da

müdahale yoluyla veya hatta diğer devletlerin iç işlerine karışarak izledikleri hedefleri açıklayabilir. Bu açıdan bakıldığında, Afrika, jeostratejik varlıkları ve maden kaynakları nedeniyle bu aktörler için bir güç mücadelesi alanı olmaya devam etmektedir. Ancak, bu tür bir ikilem, iç muhalefet ve halkın hoşnutsuzluğu karşısında otorite ve ayrıcalıklarını korumak için yabancı müttefikler arayan bazı Afrikalı yönetici elitlerin işbirliği olmadan mümkün olamazdı. Sömürgecilik mirası ile sömürge dönemi sonrası yönetici elitlerin eski sömürge gücüyle sürdürdükleri ekonomik ve kültürel bağlar arasındaki bağlantı, ortak tarih, merkez-çevre yapısal bağımlılığı ve kültürel olarak geriye dönme eğilimi tarafından beslenen yabancı müdahale nedeniyle somut hale gelmektedir.

Afrika'daki Avrupa Kolonileri 1914

Sömürge Güçleri

- Birleşik Krallık
- Fransa
- Almanya
- İspanya
- İtalya
- Portekiz
- Belçika
- Bağımsız

"Sömürgelerin metropol ülkelere ekonomik bağımlılığı ve Afrika'daki yönetici elitlerin batılılaşması da yabancı müdahalelerin bahanesini oluşturmaktadır" (Harita: bigsiteofhistory.com, t. y.).

Afrika'daki yabancı müdahaleleri incelemek için, bu çalışma konuyla ilgili literatüre büyük ölçüde dayanmış ve yazarın Afrika meseleleri üzerinde on yıllardır sürdürdüğü çalışmalardan ve çok sayıda araştırma yayınından yararlanmıştır. Bu çalışmalar arasında Afrika'nın paylaşılması (2024), Ukrayna-Rusya çatışmasının Afrika'daki etkisi (2023) ve Libya (2022) ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti (2025) çatışmalarındaki yabancı müdahaleler yer almaktadır. Ayrıca, ABD (2021), Rusya (2023), Çin (2024), Japonya (2024), Türkiye (2025), Körfez ülkeleri (2025) ve Afrika'da Rusya ile Ukrayna arasındaki rekabet (2025) gibi yabancı güçlerin Afrika kıtasına müdahalesini açıklayan belirli vakalarla da ilgilenmektedir.

Elizabeth Schmidt, yabancı müdahaleyi niteliksel olarak ele alan ve öncelikle Afrika örneğini inceleyen iki önemli eser, Afrika'da Yabancı Müdahale:

Birleşmiş Milletler gibi dünya güçleri ve uluslararası kurumların insani amaçlarla yabancı müdahaleyi meşrulaştırmak için kullandıkları çifte standart, tartışmalı olmaya devam etmektedir.

Soğuk Savaştan Terörle Savaşa (Foreign Intervention in Africa: From the Cold War to the War on Terror) (2013) ve Soğuk Savaş Sonrası Afrika'da Yabancı Müdahale: Egemenlik, Sorumluluk ve Terörle Savaş (Foreign Intervention in Africa after the Cold War: Sovereignty, Responsibility, and the War on Terror) (2018) adlı kitaplarında, niteliksel araştırma yöntemiyle önemli örnekleri kapsamlı bir şekilde analiz ederek, 1960'ların dekolonizasyon döneminden 2017'ye kadar uzun bir süre boyunca Afrika'daki

yabancı müdahaleleri ustaca incelemiştir. Afrika'daki yabancı müdahaleleri en iyi açıklayan faktörlerin, pasif yönetici elitlerin içsel özellikleri, otoriterlik ve siyasi yolsuzluk olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, yabancı müdahalelerin Afrika ülkeleri için zararlı olduğunu ve dış aktörlerin çıkarlarını destekleme eğiliminde olduğunu savunmuştur.

Afrikanlı bir siyaset bilimci, Afrika'da devletlerin çöküş döneminin (1991-2001) genel olarak sınıflandırılmasının "bir şekilde sorunlu olduğunu, çünkü daha önce otokratik olarak nitelendirilen bazı Afrika devletlerinin demokratik hükümet biçimlerine geçmeyi başardığını" tespit etmiştir (Kumah-Abiwu, 2014). Ancak, otoriterlik Afrika'daki devletlerin baskın özelliği olmaya devam ettiği için bu geçiş uzun sürmemiştir.

Afrika'daki yabancı müdahalelerin gerekçeleri üzerinde durmamak için, yabancı güçlerin küresel statülerini ve etkilerini artırmak amacıyla Afrika'daki ekonomik ve jeostratejik varlıkları güvence altına almaya çalıştıklarını belirtmek yeterli olabilir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, devletlerin azınlıkların sözde haklarına karşı işledikleri ihlallere, özellikle de etnik veya dini taleplerle ilgili olanlara, insani nedenlerle müdahale etme vakalarına odaklanmıştır. Bu insani kaygılar, uluslararası hukukun temel taşı olarak "koruma hakkı" ve hatta "koruma sorumluluğu" kavramlarının ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir (Massingham, 2009). İnsan haklarını korumak için müdahale etme ilkesi, etik ve ahlaki değerler açısından tartışmaya açık değildir. Ancak, Birleşmiş Milletler gibi dünya güçleri ve uluslararası kurumların insani amaçlarla yabancı müdahaleyi meşrulaştırmak için kullandıkları çifte standart, tartışmalı olmaya devam etmektedir. Darfur, Libya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) ve Sahel bölgesi gibi belirli vakaların ele alınışındaki ikilik yaygın bir durumdur. Buna paralel olarak, insani amaçlarla müdahale etmenin yasalılığı konusundaki tartışma, 1993 yılında Somali'de

gerçekleştirilen ABD'nin "Umudu Geri Getir" müdahalesinin feci başarısızlığıyla daha da keskinleşti (Hirsch & Oakley, 1995).

Afrika, şiddetli çatışmaların en yüksek oranda yaşandığı kıta konumundadır. Dünya genelindeki toplam silahlı çatışmaların %47'sini (15 çatışma) ve 2022 yılında dünya genelinde kaydedilen 100 sosyo-politik krizin 42'si Afrika'da gerçekleşmiştir. Bu çatışmalar, 1989'dan 2021'e kadar Afrika'da 19.000'den fazla savaşa ilgili ölüme neden olmuş ve bunların %48'i Sahel-Sahara'da faaliyet gösteren terörist grupların kurbanları olmuştur (Global Terrorism Index, 2023).

Afrika, dünya çapında en fazla yabancı müdahalenin yaşandığı kıtadır. Bu müdahaleler, doğrudan askeri operasyonlar yoluyla veya dolaylı olarak yerel savaşı tarafların manipülasyonu yoluyla gerçekleşti. Ayrıca, dezenformasyon, siyasi baskı, ekonomik

yaptırımlar ve bu ülkelerin rejimlerine karşı bir kaldıraç olarak borç yükünün kullanılması gibi yumuşak önlemler yoluyla da gerçekleşti. Libya, Mali, Somali, Nijer, Sudan, Mozambik ve Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC) gibi Afrika ülkeleri, son yıllarda doğrudan veya dolaylı yabancı askeri müdahalelere maruz kaldı.

Bu makale, Afrika'nın halen karşı karşıya olduğu sorunların çoğunun, toplumsal yapılar, kültürel değerler ve sömürge sonrası yönetici elitlerin izlediği ekonomik kalkınma yolunda rahatsız edici etkileri olan sömürge mirasından kaynaklandığını savunmaktadır. Sömürge dönemi, birçok durumda zorlu, şiddetli, ayrımcı ve hatta aşağılayıcı bir dönem olmuştur. Bu dönem, katliamlara, beyaz yerleşimcilerin yararına toprakların müsadere edilmesine, metropol ülkenin kalkınması için maden kaynaklarının sömürülmesine ve yerli halkın siyasi haklarının, özgürlüklerinin ve değerlerinin reddedilmesine yol açmıştır.

Sömürgecilik çıkmazının Afrika'nın hâlâ karşı karşıya olduğu sorunların nedeni olduğunu varsaymak, bağımsızlık sonrası dönemden bu yana iktidardaki elitlerin izlediği politikaların Afrika'nın geri kalmışlığından tek başına sorumlu olduğu argümanı üzerindeki canlı polemiklerden kaçınmayı sağlayamaz.

Ayrıca, sömürge dönemi zorluklarının, özellikle eski sömürgeci güçler olmak üzere yabancı aktörlerin birçok Afrika ülkesinin iç işlerine hâlâ müdahale etmesinin nedenini açıkladığını iddia etmek de bu varsayım için bir gerekçe sağlamayabilir. Bu nedenle, bu karmaşık tartışmaya odaklanmak, Afrika'nın bol doğal kaynaklarına, canlı gençliğine ve değerli jeostratejik varlıklarına rağmen siyasi olarak marjinalleştirilmiş, ekonomik olarak az gelişmiş ve yabancı müdahalelere maruz kalmış olduğu varsayımını aydınlatmayabilir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır: İlk bölüm, sömürge mirasının etkilerine odaklanarak, sömürge sonrası devlet krizini analiz ederek Afrika'daki yabancı müdahalelerin çeşitli içsel nedenlerini incelemektedir. İkinci bölüm, Afrika'yı yabancı güçlerin rekabet alanı olarak tasvir etmeye çalışmaktadır, zira bu kıta bu aktörler için hammadde kaynağı, vekalet savaşlarının sahnesi ve dünya çapındaki hırslarının temeli olmuştur. Son bölüm, Afrika ülkelerinin yabancı müdahaleler ve iç işlerine karışmalarla başa çıkmak için alması gereken önlemlerle ilgilidir.

Sömürgecilik Sonrası Devlet Krizi

20. yüzyılın başında, Afrika haritası “büyük bir yapboz gibi görünüyordu ve sınırların çoğu, önde gelen Avrupa güçlerinin dışişleri bakanlıklarında oynanan bir tür karşılıklı taviz verme oyununda çizilmişti” (Britannica, 2024). Bu yüzden, sömürge dönemi mirasının, Afrika ülkeleri arasında sömürge güçle-

rinin çıkarları nedeniyle rasgele çizilen sınırlardaki çatışmaları büyük ölçüde açıkladığı yaygın bir kanı olmuştur. Sömürgeci dönemin kalıntıları, dini ve kültürel yakınlıkların şiddetlendirilmesi yoluyla “böl ve yönet politikası”na dayalı olarak sömürgecilik döneminde teşvik edilen kabile çatışmalarının yeniden alevlenmesini de açıklamaktadır.

Sömürge Dönemi Mirasının Kalıcı Etkisi

Sömürge dönemi mirasından kaynaklanan toprak anlaşmazlıkları, sömürge egemenliği sırasında keyfi olarak çizilen sınırlarla ilgili birçok çatışmanın Afrika halkları ve toplulukları aleyhine gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır. Sömürge güçleri arasındaki farklılıklar, Afrika halklarının topraklarından ve doğal kaynaklarından mahrum bırakılmasına ve dillerinin ve kültürlerinin reddedilmesine yol açtı. Ayrıca, sömürge güçlerinin jeostratejik çıkarlarına uygun olarak, bu halkların farklı ulusal birimlere bölünmesine neden oldu. Tuareglerin durumu oldukça önemlidir, çünkü bu göçebe halk beş Sahel-Sahra devletini (Cezayir, Libya, Nijer, Mali ve Burkina Faso) kapsamaktadır. Tuaregler, 1960 yılında Mali ve Nijer'in Fransız sömürge yönetiminden bağımsızlığını kazanmasından bu yana, merkezi otoritelere karşı aralıklı dönemlerde isyanlar çıkarmıştır. Peul halkı yaklaşık 30 ülkede yaşamaktadır ve bu ülkelerin bazıları sınır anlaşmazlıkları yaşamıştır.

Batı sömürgeciliği döneminde Afrika'nın keyfi olarak bölünmesinin etkisi, toprak irredantizminin kaynağı haline gelmiştir. Bu durum Afrika kıtasının birçok bölgesinde devam etmektedir. Bir Afrika siyaseti uzmanı haklı olarak şöyle demiştir: “Etnik gruplar genellikle uluslararası sınırları aşar ve ulusötesi akrabalar sıklıkla diğer devletlerdeki isyanlara katılır veya destek sağlar” (Lacher, 2022).

Batı sömürgeciliği öncesinde, Afrika'daki kabileler, yerleşiklerle göçebelere, çiftçilerle sığır yetiştiricileri-

ni ayıran farklı çıkarlar ve yaşam koşulları nedeniyle, çoğunlukla su, toprak ve otlaklar için savaşırlardı. Bu bölünmeler, öncelikle sosyo-ekonomik niteliktedir, düşmanca etnik yapılandırmalar değildir. Etnik bağlılıklar ve kabile soyları olmasına rağmen, kabile grupları, Peul, Bambara, Soninke, Hausa ve Svahili gibi oldukça benzer ırk ve dilleri paylaşıyordu.

Ancak Batı sömürgeciliği, bir etnik grubu diğer kabilelere göre ayrıcalıklı konuma getirerek (Nijerya'da Ibolar, Ruanda'da Tutsiler) böl ve yönet politikasına dayalı etnik çatışmaları şiddetlendirme eğilimindeydi. Ayrıca, güçlü ulusal bağlılıkları önlemek için aynı etnik grubun unsurlarından yerel ordunun oluşturulmasını da sağladılar.

Afrika'daki sömürgecilik sonrası devlet, genellikle sosyoekonomik faktörlerden kaynaklanan kabileler arasındaki gerilimleri yeniden üretti. Sonuç, Afrika'nın birçok bölgesinde meydana gelen isyanlardı. Örneğin, Acholi halkının merkezi otoriteler ve Güney Uganda'daki diğer topluluklara karşı mü-

cadelesini temsil eden Lord's Resistance Army (Tanrı'nın Direniş Ordusu), Etiyopya Federal Hükümeti ve Eritre'ye karşı çıkan Tigre isyanı ve Nijer Delta'sının Kurtuluş Hareketi gibi.

Bazı bağımsız Afrika ülkelerindeki devletler de sözde etnik çatışmaların özünü sosyoekonomik farklılıklardan ırksal ve siyasi uyumsuzluklara kaydırmaya katkıda bulundu. Bu bağlamda, Güney Sudan'daki Ewe halkının durumu, Afrika'daki sözde etnik çatışmaların evrimini çok iyi göstermektedir. Çoğu durumda, birçok kabile ve topluluk, Afrika'nın sömürgecilik sonrası ulus devletiyle özdeşleşmemiştir. Batı sömürgeci çizgisinde şekillenen yönetici elitlere sadakatlerini ifade etmemişlerdir. Ulus devletle güçlü bağların olmaması, Katanga (Kongo), Nijerya (Biafra), Kuzey Kivu (DRC), Senegal (Casamance), Cabo Delgado (Mozambik), Sudan (Darfur), Libya ve Sahel-Sahra bölgesinin kuzey kesimlerinde (Nijer ve Mali) yaşanan ayrılık eğilimlerini de açıklamaktadır.

"Afrika'daki sömürgecilik sonrası devlet, genellikle sosyoekonomik faktörlerden kaynaklanan kabileler arasındaki gerilimleri yeniden üretti." 2023'te Sudan'daki çatışmalardan kaçan insanların güneye göçünden bir görüntü (Fotoğraf: CGTN, 2023).

Kalıcı Ekonomik Bağımlılık

Sömürgeci güçler tarafından Afrika'ya dayatılan ekonomik model, yerli halkın sosyo-ekonomik koşullarını iyileştirmeyi amaçlamıyordu. Amaç, yerli halkın büyük çoğunluğunun aleyhine beyaz yerleşimcilere ayrıcalıklar ve haklar sağlamak ve metropol ülkenin çıkarlarına, rahatlığına ve ilerlemesine hizmet etmektir. Aslında sömürgecilik, Afrika ülkelerinin doğal kaynaklarını yağmalamayı ve yerel ekonomileri bağımlılık durumunda tutmayı amaçlıyordu. Afrika ülkelerini, eğitimlerini iyileştirmeden veya Afrika halklarının yararına zenginlik yaratmadan, Batı ekonomilerine hammadde sağlama rolüne mahkûm ediyordu.

Çoğu Afrika ülkesinin, hammaddeleri endüstriyel ürünlere dönüştürme kapasiteleri zayıftır ve ekonomileri halen hammadde temellidir. İmalat kapasitesinin eksikliği, birçok Afrika ülkesinin dış pazarları fethetmesini ve ticareti ve dış gelirleri artırmasını engellemiştir. Uluslararası ekonomik sistemin mantığı, Afrika'yı sadece birincil hammadde sağlama rolüne mahkûm etmiş ve imalat sürecine erişimini sınırlamıştır. Nitekim, Afrika ülkelerinin %83'ü hala dış ticaret gelirlerinin birincil kaynağı olarak tek bir emtiaya bağımlıdır.

Kötü Yönetimin Rahatsız Edici Etkileri

Aşağıdaki parametreler, kamu işlerinin kötü yönetilmesinin ve birçok Afrika bölgesinde ulusal kaynakların kötüye kullanılmasının ağır sonuçlarını vurgulamaktadır:

- *Aşırı devlet merkezileşimi ve çevre bölgelerin marjinalleşmesi:* Sömürge dönemi sonrası devlet, sömürge güçlerinin genellikle çıkarlarını ve stratejilerini ilerletmek için baskıcı yöntemler kullanması gibi, önde gelen şahsiyetler, dini liderler ve aşiret reisleri tarafından temsil edilen yerel otoriteler pa-

hasına merkezi idareye yetki veren eski politikaları tekrarlamıştır. Merkezden uzak bölgeler sosyo-ekonomik ilerlemeden yararlanırken, çoğunlukla diğer etnik gruplar ve azınlıklar tarafından işgal edilen çevre bölgeler, sömürge döneminde veya bağımsızlık sonrasında siyasi ve ekonomik olarak marjinalleştirilmiştir.

- *Arazi sorunları:* Arazi kullanımının kötü yönetimi ve dengesiz dağılımı, Afrika'daki kıt ve verimli araziler üzerinde çatışmalara neden olmuştur. Bu sorunlar, Sahel-Sahara bölgesinde olduğu gibi, çatışmalara toplumsal bir boyut kazandırdı ve yoğun nüfus ve art arda gelen kuraklık dönemleri nedeniyle kıt nemli bölgelerin aşırı kullanımıyla oluşan bir ortamda geniş çaplı bir patlama riski ortaya çıktı. Sonuç olarak, yaygın kıtlıklar, yetersiz beslenme, salgın hastalıklar ve nüfusun zorla yerinden edilmesi yaşandı. Ayrıca, Sahel-Sahara bölgesi, Afrika Boynuzu, Büyük Göller ve Sudan'da şiddetli silahlı çatışmalar patlak verdi. Bu bölgeler, dünyanın en verimsiz sağlık sistemi tarafından en fazla tehdit edilen ve en yoksul bölgelerdir.

- *Demokrasi açığı:* Birçok Afrika ülkesi, sağlam kurumların, etkili ve şeffaf idarelerin, kamu politikalarının ciddi bir şekilde uygulanmasının ve sonuçlarının kontrolünün eksikliği nedeniyle iyi yönetişimi geliştirememiştir. Birçok Afrika rejimi, kamu kaynaklarının yönetiminde muhasebe kontrolleri veya şeffaflıktan yoksundur. Siyasi veya mali olsun, patron-müşteri ağlarına, adam kayırmacılığa ve yolsuzluğa güvenmeye devam etmektedirler.

Otoriterlik, seçimlerde hile, anayasaya aykırı görev sürelerinin uzatılması ve askeri darbeler, siyasi istikrarsızlığın ve şiddetli çatışmaların sürmesine katkıda bulunmuştur. Afrika, otokratik rejimlerin en yaygın olduğu ve askeri darbelerin en sık yaşandığı kıttır.

- *Otokratik rejimler:* Sözde savaş sonrası demokratikleşme dalgasıyla, ABD'li sivil toplum kuruluşu

Freedom House, 2009 yılında Afrika devletlerinin üçte ikisini “özgür” veya “kısmen özgür” olarak değerlendirmiştir. On yıl önce, Afrika devletlerinin üçte ikisi “özgür değil” veya “kısmen özgür” olarak tanımlanıyordu (Campbell & Quinn, 2021).

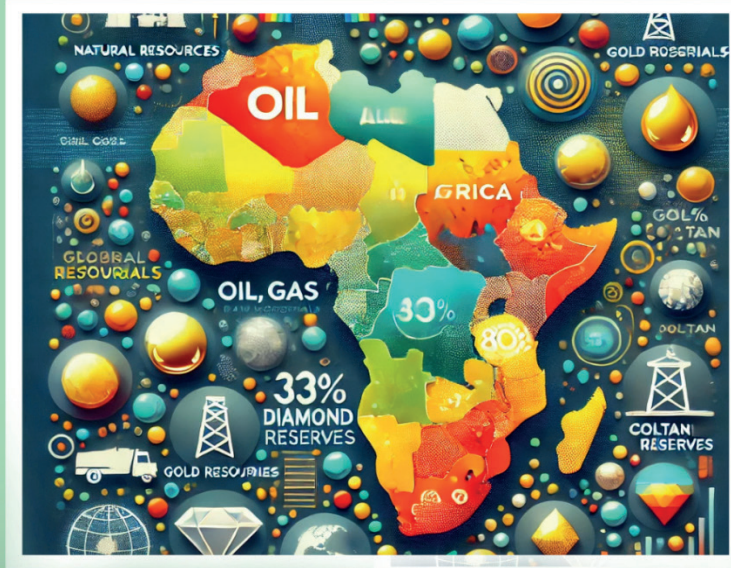
- *Uzun görev süreleri:* Aralık 2024 itibarıyla önemli örnekler şunlardır: Teodoro Obiang, Ekvator Ginesi (45 yıl); Paul Biya, Kamerun (42); Denis Sassou Nguesso, Kongo Cumhuriyeti (39); Yoweri Museveni (38); Mswati III, Eswatini Kralı (38); ve Isaias Afwerki, Eritre (31).

- *Anayasaya aykırı değişiklikler:* Bir araştırmada, Başkanlık görev süresinin sınırlandırılmadığı ülkelerin listesine askeri darbeye tanık olan ülkelerin sayısını da eklediğinde, 54 Afrika ülkesinden 30'unun başkanlık görev süresini sınırlandırma ilkesine uymadığı tespit edilmiştir (Africa Center for Strategic Studies, 2023b).

- *Askeri darbeler:* 1950-2014 döneminde dün-

yada meydana gelen 486 askeri darbe veya darbe girişiminin %47'si Afrika'da gerçekleşmiştir. Ayrıca, aynı dönemde dünya çapında kaydedilen 242 başarılı askeri darbenin 106'sı Afrika'da meydana geldi. 2020'den bu yana kıtada dokuz başarılı askeri darbe gerçekleşmiştir (Vine, 2024). Ayrıca, sadece 2023 yılında siyasi rejimlerin askeri güçler tarafından devrildiği yedi vaka kaydedildiğini belirtmek de önemlidir; bu durum, Afrika kıtasında darbelerin sayısındaki artışı güçlü bir şekilde vurgulamaktadır.

- *Şüpheli seçimler:* Birçok durumda, Afrika liderleri şiddetli seçim yarışlarına (Madagaskar), seçimlerde hile yapmaya (Zimbabve), Burundi'de Kefa Niloisi gibi muhalefet liderlerini tutuklamaya veya başkanlık yarışında zaferi garantilemek için yabancı özel grupların yardımını aramaya (Orta Afrika lideri Faustin-Archange Touadéra) rağmen iktidarda kalmaya devam ettiler.

“Çoğu Afrika ülkesinin, hammaddeleri endüstriyel ürünlere dönüştürme kapasiteleri zayıftır ve ekonomileri halen hammadde temellidir” (Çizim: AESC, 2024).

Seçimler Afrika'da kafa karıştırıcı bir ikilem oluşturmaktadır. Otokratik rejimler seçimleri kozmetik bir gösteri olarak kullanmaktadır. Bu rejimler seçimleri kazanamama riskiyle karşı karşıya kaldıklarında, idari prosedürleri manipüle ederek sahtekarlığa başvurmakta, seçimleri izliyormuş gibi görünen sözde bağımsız komisyonlara baskı uygulamakta ve hatta muhalefet adaylarını sindirmektedir. Benzer şekilde, muhalefet partileri de adil ve şeffaf seçimleri kaybettiklerinde sokak gösterilerine ve şiddete başvurmaktadır.

Yabancı Güçlerin Çekişme Alanı Olarak Afrika

Kapitalist üretim tarzının yayılması ve Batı dünyasında imalat sektörünün artan ihtiyaçları, 19. yüzyılın başında Batılı güçlerin şiddet ve baskı yoluyla kıyı bölgelerini işgal etmesiyle Afrika'da sömürge seferleri ve yabancı yerleşimcilerin yerleştirilmesini gerekçelendirmiştir. 1885'te düzenlenen Berlin Kongresi'nde, Afrika kıtasındaki coğrafi sınırlar üzerinde pazarlık yapılırken, Afrika yerli halkının mevcut kültürel ve dilsel sınırları göz ardı edilmiştir.

1960'larda Afrika halkının siyasi olarak özgürleşmesinden sonra, Afrika, yabancı güçlerin gıda bağımsızlığını sağlamak, yeni teknolojilerini yaygınlaştırmak ve dünya statülerini ve hegemonyacı emellerini ilerletmek için çok ihtiyaç duydukları verimli toprakları, enerji kaynakları ve maden yatakları için bir rekabet alanı olmaya devam etti.

Hammadde Arayışı

Afrika, önemli petrol ve doğalgaz rezervlerinin yanı sıra, sert kaya mineralleri (demir cevheri, fosfat, uranyum, bakır ve kömür) ve değerli me-

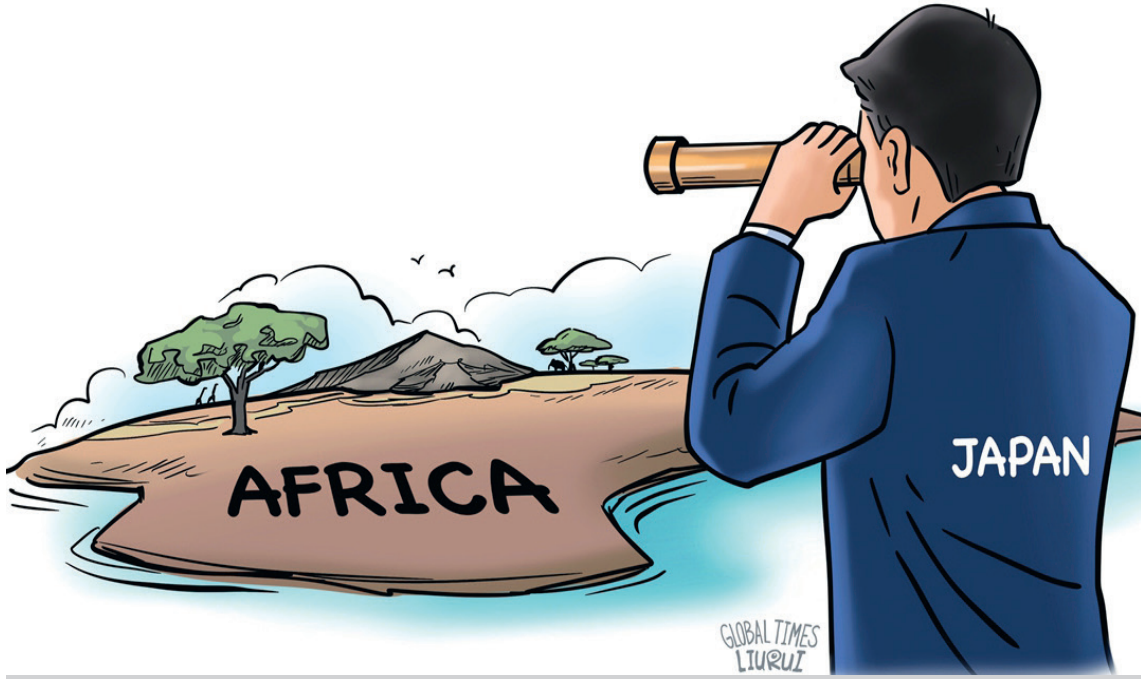
taller (elmas ve altın) dahil olmak üzere muazzam maden yataklarına sahiptir. Ayrıca, bataryalar ve elektrifikasyon teknolojileri için gerekli olan litium, kobalt ve nikel başta olmak üzere bol miktarda nadir mineraller de içermektedir.

Bu zenginlik, bazı maden kaynaklarından, özellikle dijital ve yenilikçi teknolojiler için gerekli olanlardan yoksun olan Çin ve Hindistan'ın bu alana yönelmesini açıklamaktadır. Bu sektör, bu dünya devletleri için küresel kalkınmanın itici gücü haline gelmiştir. Japonya da bu yarışa katılmıştır, çünkü Afrika'da hammaddelerinin neredeyse %100'ünü ithal eden ve sürekli gelişen endüstrisi için çok ihtiyaç duyduğu kritik mineral yatakları veya enerji rezervlerini aramaya mahkûm olan tek yabancı güçtür (Iratni, 2024). Bu tür emtialar, Japonya'nın otomotiv endüstrisinde (özellikle hibrit otomobiller) ve elektrikli ev aletleri endüstrisinde lider konumunu koruması için gereklidir.

Japonya, kobalt, litium ve bakır açısından zengin bir ülke olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde nadir minerallerin araştırılması için 1 milyar dolarlık yatırım yapmayı taahhüt etmiştir. JOGMEC, Güney Afrika'da özellikle nikel ve platin grubu metallerin araştırılmasına yönelik birkaç ortak girişime ve Malavi'de nadir toprak elementleri araştırılmasına yönelik bir ortak girişime yatırım yapmıştır (Najah, 2024).

Karbon salımının azaltılması acil bir hale geldikçe, kritik minerallere olan talep Batılı güçlerin Afrika madencilik sektörüne yatırımlarını artıracaktır. Örneğin, ABD Uluslararası Kalkınma Finans Kurumu (DFC), Namibya'nın litium madenciliği sektörüne yatırım yapmayı düşünmüştür (Yade & Tyrell, 2022).

Afrika'nın petrol ve doğal gazı, Afrika ülkelerinin sınırlı enerji rezervleri ve Rusya veya Orta-doğu'ya göre uzak konumları nedeniyle Çin, Hindistan veya Japonya gibi büyük güçler için önemli

"Afrika'da faaliyet gösteren yabancı güçler arasında Japonya, ham maddelerinin neredeyse %100'ünü ithal eden ve sürekli büyüyen sanayisinin çok ihtiyaç duyduğu kritik mineral yatakları veya enerji rezervlerini aramak zorunda kalmaya mahkum olan tek ülkedir" (Çizim: Global Times, 2025).

bir kaynak oluşturmuyordu. Ayrıca, Ukrayna'daki savaşın küresel enerji haritasını önemli ölçüde değiştirmesiyle Çin ve Japonya alternatif enerji kaynakları aramaya başladı.

Rusya'dan petrol ithalatını aşamalı olarak sonlandırmak için Japonya, eski LNG tankerlerini, gelecek vaat eden bir gaz üreticisi ülke olan Mozambik kıyıları yakınlarında yüzen açık deniz LNG üretim üslerine dönüştürüyor. Çin, Rusya'dan enerji ithalatını artırdı ve bunun sonucunda Afrika'daki enerji satışlarındaki payı %25'ten %15'e düştü. Ancak, Afrika'dan petrol akışını sağlamak için Pekin, buradaki hidrokarbon sektörüne yatırımlarına devam etti. Batı Afrika'nın Gine-Bissau açıklarında petrol sondajı projesi için çoğunluk

hissesi, Mozambik'teki Rovuma LNG projesinde bazı hisseler satın aldı ve Nijer'deki Agadem petrol sahasından Benin'deki Seme limanına 1.980 km'lik bir boru hattı inşa etmeye başladı. Sinopec Overseas Oil and Gas Company Limited, Mayıs 2022'de Cezayir'in ulusal petrol şirketi Sonatrach ile Sahra'nın Zarzaitine bölgesinde arama yapmak üzere 490 milyon dolarlık bir anlaşma imzaladı (FOCAC, 2022).

Rus petrol şirketleri, Cezayir, Mısır, Uganda ve Angola'da hidrokarbon sektörüne önemli miktarda yatırım yaparak ve Mozambik açıklarında deniz aşırı gaz arama çalışmaları yürüterek Afrika'da aktif olarak faaliyet göstermektedir (Cayley, 2021).

Büyük Ölçekli Arazi Alımları ve Arazi Gaspı

Afrika Birliği'nin (AfB) Ocak 2023'te yayınladığı bir açıklamada, Afrika kıtasının dünyadaki ekilebilir arazinin %60'ına sahip olduğu ve tarımın nüfusun %70'ine geçim kaynağı sağladığı belirtildi. Ancak kıta, küresel tarımsal üretimin yalnızca %10'unu gerçekleştiriyor (AU, t. y.).

Bazı büyük güçler, tarım ürünlerini işleme kapasitelerini artırmak, gıda konusunda kendi kendilerine yetebilmek ve kâr elde etmek için arazi imtiyazları talep ettiler. Bu güçler, ekonomik açıdan yoksul Afrika devletlerinin zararına arazi gaspı yaptılar. Son 20 yılda, yabancı yatırımcılar Afrika'da yaklaşık 35 milyon hektar arazi satın aldı (Kayembe, 2023). Yabancı yatırımcılar, Fildişi Sahili'nden biraz daha büyük bir alan olan Afrika'da on milyonlarca hektarlık ekilebilir arazi satın almıştır (Toulemonde, 2021). Çin, 2020 yılı sonu itibarıyla 35 Afrika ülkesinin tarım sektörüne 1,11 milyar dolar yatırım yapmıştır (MFA/PRC, 2021).

Bazı Afrika ülkeleri için, yabancı yatırımcılara arazi satmak, yabancı gelirleri artırabilir, tarımsal bilgi birikimi sağlayabilir, tarım sektörünü çağdaşlaştırabilir ve gıda üretimini artırabilir. Ancak, bazı durumlarda, Körfez ülkeleri gibi, araziye "ele geçirmek" yabancı yatırımcıların çıkarlarına hizmet etmiştir (Cochrane & Amery, 2017). Bu ülkeler, topraklarının kurak olması ve 2008-2010 krizi ile 2021 Rusya-Ukrayna savaşı sırasında gıda tedarikini sağlamanın zorluğu nedeniyle, nüfuslarının gıda yeterliliğini sağlamak için Afrika topraklarına önemli miktarda sermaye yatırımı yaptı. Bu yatırımlar, özellikle temel mahsul ve hayvancılık üretimine odaklanarak gıda üretiminin artırılmasını hedefliyordu (Alade, 2025). Bu durumda, toprak gaspı olarak görülmesi gereken şey, her şeyden önce yabancı yatırımcılar için kâr

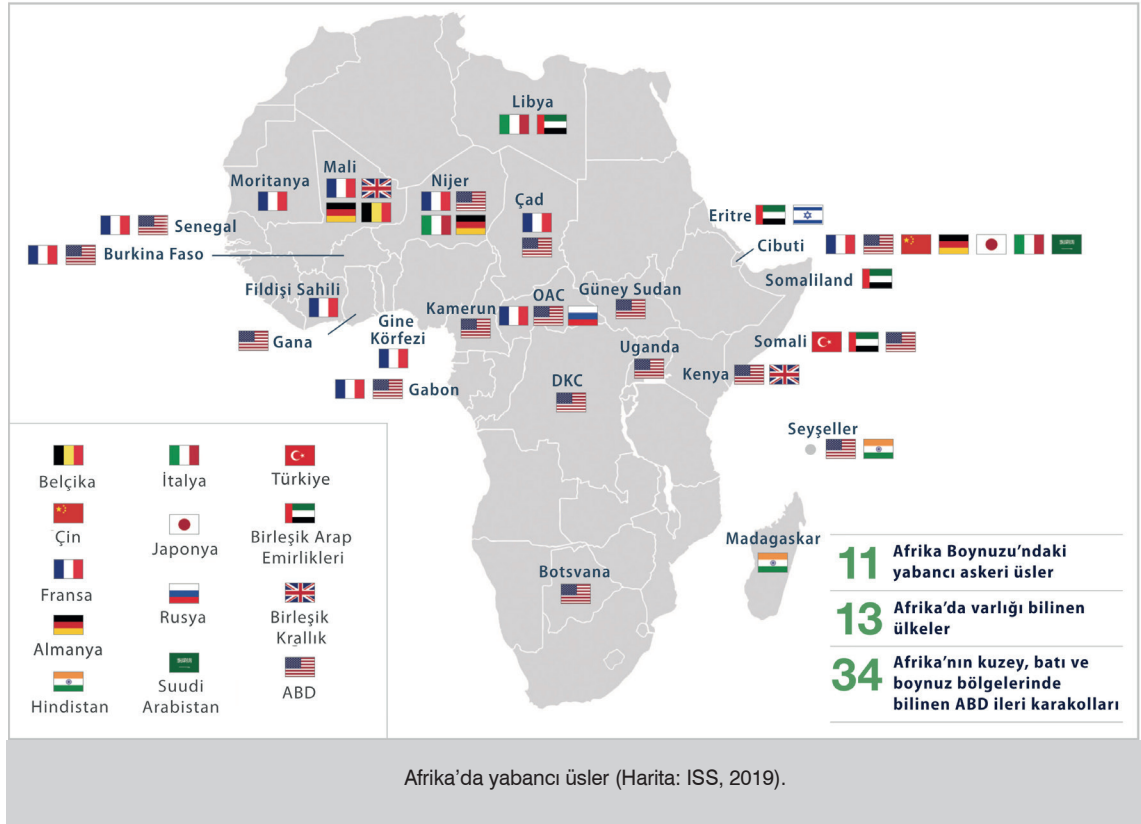
ve avantajlar yarattı. Çin'in durumu ise oldukça farklıydı, çünkü Asya gücü, "Bir Kuşak, Bir Yol" büyük planı çerçevesinde kendi gıda tedarikini güvence altına almak için Afrika tarımına yatırım yaptı. Ancak Pekin, Afrika'nın manzarasını çağdaşlaştırmaya, dönüşümünün verimliliğini artırmaya ve kıtanın gıda ihracatını geliştirmeye de katkıda bulundu. Bu nedenle, Çin-Afrika ortaklığının Afrika'da daha çeşitlendirilmiş ve sürdürülebilir bir tarım sektörünün gelişmesine katkıda bulunduğu savunulmuştur (Kampini & Kalepa, 2024).

Jeostratejik ve Güvenlik Alanındaki Engeller

Afrika üzerindeki rekabet, maden arayışı ve toprak sömürsünün ötesine geçmiştir. Çünkü şiddetli rekabet içine giren büyük güçler, uluslararası statülerini ve dünya güç dengesindeki konumlarını güçlendirmek için bu kıtadaki varlıklarını bir basamak olarak görüyorlardı. Afrika ile ilgili jeostratejik endişeleri, terörist saldırılar, yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığı nedeniyle bu kıtadan kaynaklanacağına inandıkları güvenlik tehditleri ile ilgiliydi.

Bu nedenle, on beş kadar yabancı ülkenin Afrika kıtasında askeri varlık göstermesi şaşırtıcı değildir. Bab-el-Mandeb Boğazı'nda yer alan küçük Cibuti'nin Süveyş Kanalı'na ve dünyanın en yoğun deniz ticaret yollarından birine açılan kapı olması ve Afrika, Hindistan ve Ortadoğu arasında bir geçiş noktası olması da şaşırtıcı değildir. Dahası Cibuti, yedi ülkenin askeri üs ve tesislerine aynı dönemde ev sahipliği yapıyor ve halihazırda dünyada Çin ve ABD üslerini barındıran tek yer.

Fransa, eski Batı Afrika ve Sahel-Sahra kolonileri üzerindeki uzun süreli etkisini sürdürmeye ve bu bölgedeki uranyum ve diğer madenlerin sömürülmesini devam ettirmeye çalıştı. Fransa'nın

Cibuti'de bir askeri üssü ve 1.500 kişilik bir askeri birliği, Abidjan yakınlarındaki Port Bouët'te denizcilik tesisleri ve Çad ve Gabon'da Sahel bölgesi ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde terörle mücadele operasyonlarının yürütüldüğü askeri üsleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, 2023'ten bu yana Mali, Nijer ve Burkina Faso'da art arda yaşanan rejim değişiklikleri, Fransız birliklerinin Sahel'den çekilmesine neden olmuştur. Japonya, Cibuti'deki Camp Lemonnier'de bir birlik bulundururken, Türkiye'nin Somali'de bir askeri üssü ve Camp Turksom çerçevesinde Somali birlikleri için bir eğitim tesisi bulunmaktadır (Daily Sabah, 2022).

ABD, Sahel-Sahara ve Afrika Boynuzu'ndaki büyükelçiliklerine yönelik saldırıları önlemek ve yakın Afrika müttefiklerinin istikrarını bozmak için terörizmle mücadele etmeye çalıştı. Cibuti'de

3.000'den fazla askerin bulunduğu bir sefer üssü, bir deniz üssü ve Kenya'da bir Yeşil Bereliler müfrezesi bulundurmaktadır. Boko Haram ile mücadele etmek için Seyşel Adaları'ndaki Victoria Adası'nda ve Nijerya'da insansız hava aracı üsleri işletmektedir. Ayrıca, Somali'de ABD komandoları için üsler kurmuş ve Uganda ordusuna Lord's Resistance Army adlı isyancı harekete karşı mücadelede yardımcı olan ABD Özel Kuvvetleri misyonunun bir parçası olarak Entebbe havaalanında PC-12 gözetleme uçakları uçurmaktadır (Segell, 2019). Ancak, 2023 yılında Nijer'de askeri destekli bir rejimin iktidara gelmesi, ABD'yi ülkedeki askeri personelini ve tesislerini, Sahel bölgesini, Çad Gölü Havzası'nı, Somali'yi ve Yemen'i kapsayan "Predator" ve "Reaper" insansız hava aracı üslerini geri çekmeye zorladı.

Çin, Afrika'daki şiddetli çatışmalara karışmaktan uzak durmuş ve Batılı büyük güçlerin aksine kıtada doğrudan askeri müdahaleye girişmemiştir. Pekin, bunun yerine, imal ettiği ürünleri ve enerji kaynaklarını taşımak için kullandığı deniz yollarını korumak amacıyla Hint Okyanusu'ndaki korsanlıkla mücadeleye odaklanmaktadır. Çin, Cibu'tide başka bir deniz üssü inşa etmeyi planlayarak, Mozambik'i deniz tesislerine ev sahipliği yapmaya ikna ederek ve Kenya ve Tanzanya'da üsler inşa ederek Hint Okyanusu ve Afrika'daki askeri varlığını güçlendirmektedir. Ayrıca, liman tesislerini modernize ettiği Angola, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Namibya, Nijerya, Güney Afrika ve Ekvator Ginesi gibi Atlantik kıyısındaki Afrika ülkelerinden aldığı petrol ve ticari mal tedarikini korumak için Afrika'nın Atlantik kıyısında deniz üsleri kurmayı planlamaktadır.

Afrika'daki askeri müdahalelerini meşrulaştırmak için, Batı yarımkürenin büyük güçleri, bu kıtanın terör, iç savaşlar ve kabile çatışmalarından kaynaklanan güvensizlik ve tehditlerle karşı karşıya olduğu şeklindeki yanıltıcı bahaneyi öne sürdüler. Aslında, bu silahlanma yarışının ardındaki amaçlar, bu çatışmaları körüklemek, müttefikler kazanmak ve büyük güçlerin uluslararası statü ve küresel hırslarını güçlendirmektir.

Körfez ülkeleri, Afrika Boynuzu'nda faaliyet gösteren El Şabab terörist grupları ile Arap Yarımadası ve Aden Körfezi'nde faaliyet gösteren is-

yancı hareketler arasındaki bağlantıyı koparmaya odaklanmış görünmektedir. Birleşik Arap Emirlikleri, Eritre'nin Assab kentinde, Kızıldeniz'deki Mocha ve Hodeida limanlarının deniz ablukası da dahil olmak üzere Yemen'deki tüm operasyonların merkezi olarak hizmet veren bir derin su limanı inşa etti. Somali'nin terörle mücadele birimini ve Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansı'nı eğitiyor ve donatıyor ve Somaliland'daki Berbera limanında bir deniz ve hava üssünü 30 yıllığına kiralamış durumda (Telci & Horoz, 2018).

Rusya, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri, müttefik grupları desteklemek ve bu bölgelerdeki enerji ve maden yataklarına erişim sağlamak için Libya ve Sahel-Sahra'da askeri olarak faaliyet göstermektedir. Rusya, Trablus merkezli BM tarafından tanınan Ulusal Birlik Hükümeti'nin (GNA) otoritesine karşı çıkan Mareşal Halife Haftar'ın Libya Ulusal Ordusu güçlerini desteklemek için Libya'ya doğrudan müdahale etti. BAE, Bingazi merkezli yetkililere silah ve mali yardım sağlıyor. Buna karşılık Türkiye, GNA'nın talebi üzerine, 2019 yılında GNA hükümeti ile Akdeniz'deki Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı'nı imzaladıktan sonra, Akdeniz münhasır ekonomik bölgesine ve Libya'nın enerji kaynaklarına erişim sağlamak gibi jeostratejik çıkarlarını güvence altına almak için asker ve silahla GNA'nın yardımına koştu. Ankara ayrıca Ağustos 2020'de Trablus ile enerji işbirliğini kapsayan önemli bir ticaret anlaşması imzaladı. Türkiye'nin endişeleri arasında, başta Yunanistan olmak üzere bazı ülkelerin düşmanca tutumları karşısında Doğu Akdeniz'deki deniz yollarının korunması da yer almaktadır (Iratni, 2018).

Rusya, Nijer ve Mali'de terörizmle mücadele etmek için yoğun bir şekilde yeni askeri yönetimleri destekleme konusunda müdahil olmuştur. Birkaç çatışmaya askeri olarak müdahale etmek ve Afri-

“Batı yarımkürenin büyük güçleri, Afrika’da terörizmi ortadan kaldırmada veya çatışmaları önlemede başarısız olmuşlardır” (Photo: Daily News Egypt, 2020).

ka’daki deniz üslerini ve tesislerini kullanmak dışında, büyük güçler Afrika’ya silah satmak için şiddetli bir rekabete girmiştir. Rusya, 2000’den 2019’a kadar Afrika’ya en fazla silah ihraç eden ülke olmuştur. Ukrayna’daki zorlu savaşa karışmasına rağmen, Rusya 2018 ile 2022 arasında Sahra Altı Afrika’ya en fazla silah tedarik eden ülke olarak Çin’i geride bırakmış ve önceki beş yılda %21 olan pazar payını %26’ya çıkarmıştır. Buna karşılık, Çin’in Afrika’ya silah satışındaki payı 2013 ile 2022 yılları arasında %29’dan %18’e düşmüştür (AFDB, 2022).

Afrika’daki askeri müdahalelerini meşrulaştırmak için, Batı Yarımküre’nin büyük güçleri, bu kıtanın terör, iç savaşlar ve kabile çatışmalarından kaynaklanan güvensizlik ve tehditlerle karşı karşıya olduğu şeklindeki yanıltıcı bahaneyi öne sürdüler. Aslında, bu silahlanma yarışının ardındaki amaçlar, bu çatışmaları körüklemek, müttefikler

kazanmak ve büyük güçlerin uluslararası statü ve küresel hırslarını güçlendirmektir.

Büyük güçler bu tehditleri nispeten azaltmada başarılı olmuşlar, ancak Afrika’da terörizmi ortadan kaldırmada veya çatışmaları önlemede başarısız olmuşlardır. Birkaç askeri operasyona (Fransızların “Barkhane” ve “Serval” operasyonları ile ABD’nin ‘Flintlock’ ve “Trans-Sahara Terörle Mücadele Girişimi”) rağmen, üslerin ve birliklerin etkili varlığı ve bazı Afrika ordularına askeri yardım sağlanmasına rağmen ne Fransa ne de ABD Sahel-Sahra ülkelerinden terörizmi ortadan kaldırmayı başarabildi. Dahası, Ekim 2024’te ABD’nin Yemen’e düzenlediği saldırılara rağmen, Husi isyancı grubu İran’ın ‘direniş eksenini’ öncüsü olarak kendini göstermeye devam etti; bu rol, Eylül 2024’te Hizbullah lideri Hassan Nasrallah’ın ölümüyle boşalmıştı (Revista de Prensa, 2024).

Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar, savaşan taraflara silah sağladıkları için Afrika Boynuzu'nda terörizm ortadan kalkmış değil. Sudan'da bu ülkeler, General Abdel Fattah al-Burhan'ın askeri destekli rejimi ile bir zamanlar hükümetin müttefiki olan Sudan Silahlı Kuvvetleri'nin (SAF) lideri Mohamed Hamdan Dogolo'nun önderliğindeki Hızlı Destek Güçleri (RSF) isyan hareketi arasındaki şiddetli çatışmayı körükliyor.

Büyük güçlerin müdahalesi sadece askeri operasyonlar şeklinde değil, bazı Afrika ülkelerinin iç siyasi işlerine karışmak gibi yumuşak önlemler şeklinde de gerçekleşmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti (CAR), Gabon, Nijer ve Fildişi Sahili'ndeki kapalı rejimlere yardım etmek için Fransa'nın izlediği politika buna bir örnektir. Daha yakın tarihli örnekler arasında, Rusya'nın Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El Beşir'e, rejimine karşı büyüyen muhalefeti bastırmak için verdiği destek ve Fransız birliklerinin Orta Afrika Cumhuriyeti'nden çekilmesinin ardından isyanla karşı karşıya kalan Faustin-Archange Touadéra rejimini korumak için gösterdiği çabalar sayılabilir. Wagner grubu, Müslümanların çoğunlukta olduğu ve doğal gaz zengini Cabo Delgado eyaletini ele geçirmek isteyen İslamcı isyancılara karşı rejimin mücadelesini desteklemek için Mozambik'e de ayak bastı. Rusya'nın Afrika'daki müttefik rejimlerin lehine seçimleri etkilemek için ajanlar gönderdiğini gösteren somut kanıtlar bulunmamakla birlikte, medya Moskova'nın Afrika'daki seçimleri etkilemek için çabalarını artırdığını bildiriyor, zira Rusya'nın stratejisi Gine gibi kırılgan ülkelerdeki otoriter rejimleri ve Mozambik, Madagaskar ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi istikrarsız ancak kaynak zengini devletleri desteklemeye odaklanıyor (Sauer, 2019). Gine Cumhurbaşkanı Alpha Condé anayasaya aykırı bir şekilde üçüncü bir dönem için adaylığını koyarken, Rus Büyükelçi

Alexander Bregadze 2019 yılında bir Rus ulusal televizyonunda "liderlerin dönüşümlü olarak görev yapmasının mutlaka iyi bir şey olmadığını" ve "Anayasaların dogma, İncil veya Kuran olmadığını... Anayasaların gerçeğe uyum sağladığını, gerçeğin anayasalara uyum sağlamadığını" söyledi (Reuters, 2019).

Bir siyasi araştırma, Rusya'nın çoğu demokratik olmayan Afrika rejimlerine verdiği destek ile bu ülkenin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde izlediği politika arasında bir bağlantı olduğunu ortaya koydu. Rusya, Konsey'in Afrikalı üyelerine Moskova'nın Afrika'daki siyasi çıkarlarına uygun oy kullanmaları için baskı uyguladı. Böylece Rusya, bu Afrika ülkelerinin desteğiyle anayasaya aykırı rejim değişikliklerini kınayan kararları engellemeyi başardı (Africa Centre for Strategic Studies, 2024).

Afrika'nın Dayanıklılığını Güçlendirmek

Afrika, iyi yönetim, güvenlik ve kalkınma olmak üzere üçlü bir zorlukla karşı karşıyadır. Bu üç parametre birbirinden farklı görünse de birbiriyle yakından bağlantılıdır: Bir devlet, demokrasi ve hukukun üstünlüğü olmadan ne güvenliği ne de kalkınmayı sağlayabilir; iç istikrar ve siyasi düzen olmadan da herhangi bir kalkınma sağlayamaz.

Demokratik İvme

Afrika, dünyadaki en otoriter rejimlerin bulunduğu kıtadır. On yıllardır Afrika, despotların, kabile hükümdarlarının, ordunun desteklediği rejimlerin veya iktidarı ele geçiren cuntaların, sivil cumhurbaşkanlarına dönüşen savaş ağalarının, anayasaya aykırı değişikliklerin ve seçim sahtekarlıklarının yuvası olmuştur. Birçok Afrika rejimi, patron-müşteri ilişkileri, adam kayırma,

“2030 yılına kadar Afrika nüfusunun %75’i 35 yaşın altında olacak ve 15-24 yaş arası genç Afrikalıların sayısı 2080 yılında 500 milyona ulaşacaktır” (Fotoğraf: The Sudan Times, 2024).

yaygın yolsuzluk ve ulusal ekonomilerin kötü yönetimi üzerine kurulu politikalar benimsemiştir.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Afrika’da, özellikle eski Fransız kolonilerinde bir demokratikleşme dalgası getirmiştir, ancak otokratik kalıntıların derin kökleri olduğu için bu dalga kısa sürmüştür. Yine de demokratikleşme Afrika’da bir miktar ilerleme kaydetmiştir. Otokratik rejimlere karşı koyma ve demokrasiyi ilerletme umutları, Afrika’nın gençlik potansiyelinde yatıyor olabilir.

Bu kıta, dünyanın en büyük genç nüfusuna sahiptir. 2030 yılına kadar Afrika nüfusunun %75’i 35 yaşın altında olacak ve 15-24 yaş arası genç Afrikalıların sayısı 2080 yılında 500 milyona ulaşacaktır (The World Bank, 2023). Afrikalı gençler çeşitlilik arz etse ve bazı durumlarda şiddet eğilimli olsalar da 2011’de Mısır’da otokratik

Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek’i iktidardan uzaklaştırdıkları ve 2019’da Ömer El Beşir’in despotik rejiminin devrilmesine katkıda bulundukları gibi, değişim öncüleri ve barış aktivistleri olabilirler.

Afrika’nın ihtiyacı olan şey güçlü sivil toplumlardır. Devletler gelir ve gider, siyasi rejimler yükselir ve yok olur, ancak güçlü toplumlar hem devletin hem de ulusun sağlam mayası olmaya devam eder. Devletleri kalıcı kılan ve ulusların hayatta kalmasını sağlayan şey siyasi kültür ve toplumsal değerlerdir.

Sivil toplumun aktif kesimleri, Afrika’da otoriter yönetimin sürdürülmesini protesto etmek için güçlü eylemler başlattı. Örneğin, yolsuzlukla mücadele etmek için sivil toplum militanları 2012 yılında Uganda’da “Kara Pazartesi” adlı bir kampanya başlattı.

Bu kampanya, kamu fonlarının çalınmasına karşı her pazartesi sokak protestoları düzenlenmesini içeriyordu. Mali'de siyasi gruplar, sivil yönetimi yeniden tesis etmesi beklenen cumhurbaşkanlığı seçimlerini süresiz olarak ertelemek isteyen askeri liderliğin kararına karşı çıktı. Gine-Konakri'de, sivil örgütlerin koordinasyonunu sağlayan Gine Yaşam Güçleri (Les Forces Vives de Guinée) adlı örgüt, Eylül 2021'deki askeri darbenin ardından ortaya çıkan diktatörlüğü kınadı. Çad'da sivil toplum kesimleri, eski rejimi sürdürmeyi amaçlayan devletin niteliği hakkında referandum düzenleme kararını protesto etti. Senegal'de, görevdeki Cumhurbaşkanı Macky Sally, şiddetli ve yaygın protestoların ve ülkenin Yüksek Mahkemesinin, Senegal Cumhurbaşkanı'nın bu seçimi Ocak 2025'e ertelemek için aldığı kararı geçersiz kılan kararının ardından, Şubat 2024'te "mümkün olan en kısa sürede" bir seçim düzenlemeyi istediğini açıkladı (BBC News, 2024).

Güvenlik İkilemi: Kendi Kendine Yeterlilik mi, Yabancı Müdahale mi?

Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA), Çad Gölü Havzası Çokuluslu Görev Gücü ve G5 Sahel ortak gücü gibi Afrika kıtası ve bölgesel kolektif güvenlik mekanizmaları kurulmuş olmasına rağmen, birçok Afrikalı yönetici yabancı güçlerin askeri müdahalesine veya yardımına güvenmeyi tercih etmiştir.

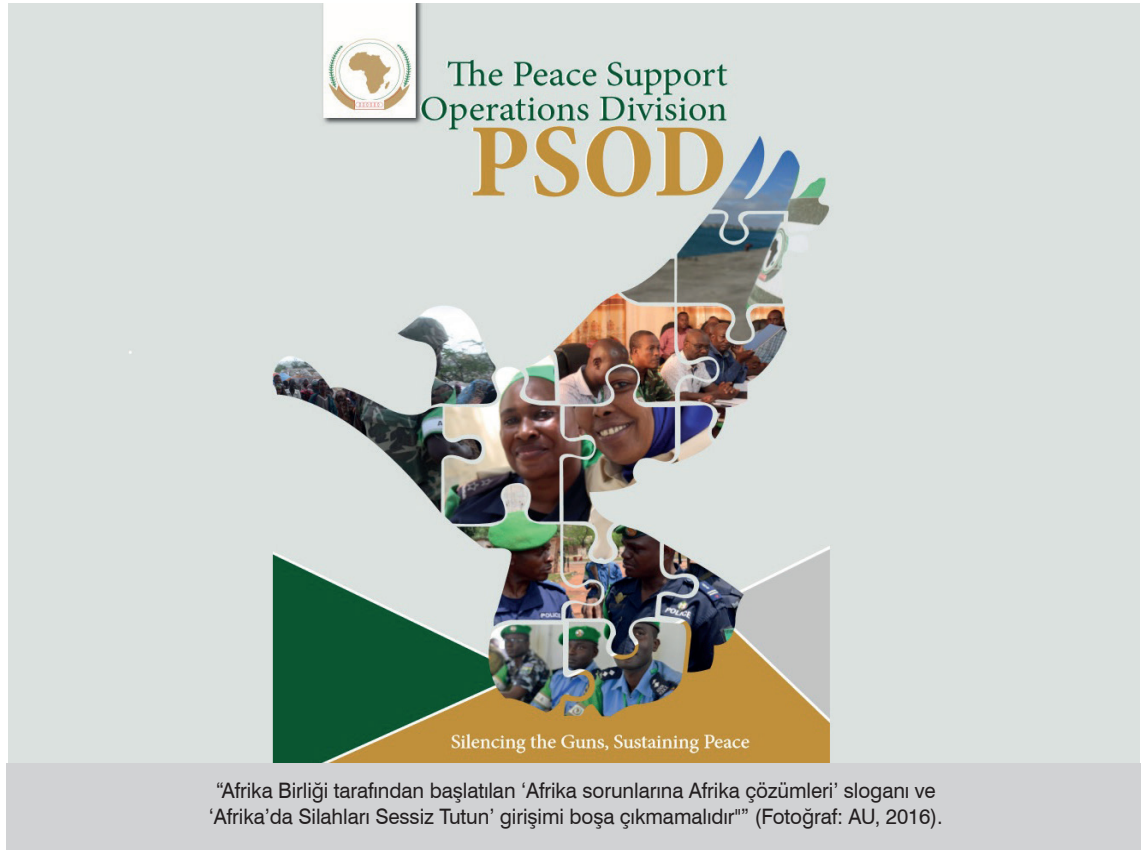
Yabancı askeri yardıma güvenmenin olası sonucu, Mali, Nijer ve Burkina Faso'nun terörle mücadele ve Fransız birliklerinin kendi topraklarından çekilmesinin yerine geçmesi için Rus Wagner grubundan yardım istemesiyle somutlaştı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Eylül 2021'de, bu ülkenin geçiş hükümetinin bu silahlı grupları davet ettiği için Rus özel askeri müteahhitlerin Ma-

li'de bulunma konusunda "meşru" bir hakka sahip olduğunu açıkladı. Ancak, Rus hükümetinin bu konuda herhangi bir rolü olmadığını vurguladı (Al-Jazeera, 2021). Moskova, Mali'nin askeri liderinin Haziran 2025'te Moskova'ya yaptığı ziyaret sırasında verdiği sözün ardından, yeni kurulan "Afrika Kolordusu" aracılığıyla Mali'deki askeri varlığını daha da güçlendirdi (Toelgyes, 2025).

Yeni askeri liderlerin teşvikiyle, bu üç Sahel-Sahra ülkesi, 2015 yılında Fransız ordusunun himayesinde kurdukları güvenlik mekanizması olan G5 Sahel'den çekildikten sonra, siyasi ve güvenlik forumu olan G3 Sahel'i kurmaya karar verdiler. Böylece Rusya, Fransa'nın Orta ve Batı Afrika'daki askeri varlığının zayıflamasını hızlandırmak ve Fransa'nın Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali, Nijer ve Burkina Faso'dan çekilmesiyle oluşan güvenlik boşluğunu doldurmak istedi.

Siyasi istikrarı sağlamak ve terörizmle ve buna bağlı kaçakçılık ağlarıyla mücadele etmek için müdahale veya askeri yardım konusunda büyük ölçüde yabancı güçlere güvenmek, Afrika'da birçok durumda etkisiz kaldı. Fransız ve ABD askeri varlığı ve askeri operasyonları, Sahel-Sahra bölgesinden terörizmi veya organize suçları ortadan kaldırmadı. Aynı şekilde, ABD ve Körfez ülkeleri de Şabab terörist grubunu ortadan kaldırmada ve Hint Okyanusu'ndaki korsanlık eylemlerini durdurmada başarılı olamadılar.

Bu örnek, yabancı güçlerin askeri müdahalelerine ve yardımlarına güvenmenin ne kadar riskli olduğunu ve Afrika ülkelerinin barış inşa etme kapasitelerini geliştirmeleri, askeri güçlerini artırmaları ve kıtasal ve bölgesel güvenlik mekanizmalarını güçlendirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Cezayir'in 2010 yılında Mali, Nijer ve Moritanya ile Sahel-Sahra bölgesindeki terörist gruplarla mücadele çabalarını koordine etmek için kurduğu Müşterek Operasyon Komutanlığı (CE-

MOC), Sahel-Sahra ordularının zayıflığı nedeniyle nispeten sınırlı olmasına rağmen gerekli olduğunu kanıtlamıştır.

Özetle, yabancı müdahaleler Sahel-Sahra, Afrika Boynuzu ve Büyük Göller bölgesinde, Libya ve Sudan'da terörist hareketlerin yayılmasını durdurmadı. 2011'den 2022'ye kadar Sahel-Sahra'da yürütülen Fransız askeri operasyonları terörist grupları ortadan kaldırmadı. Bunun yerine, bu grupların oluşturduğu tehditler tüm Sahel-Sahra bölgesine yayılmış ve Benin ve Togo gibi diğer ülkeleri de etkilemiştir.

Yabancı müdahale ve askeri yardıma başvurmak, Afrika'nın kolektif kıtasal ve bölgesel güvenlik mekanizmalarının yerine geçmemeli, bunları tamamlayıcı nitelikte olmalıdır. Afrika Birliği tarafından başlatılan "Afrika sorunlarına Afrika çözümleri"

sloganı ve "Afrika'da Silahları Sessiz Tutun" girişimi boşa çıkmamalıdır"

Afrika ülkeleri, barış koruma operasyonlarını desteklemek ve özellikle devletlerarası çatışmaları ve iç savaşları durdurmaya yardımcı olmak için Afrika Hazır Kuvveti'ne (ASF) verilen görevlere birliklerini konuşlandırmak üzere, AfB ve Bölgesel Ekonomik Topluluklar (RECs) fonlarına düzenli olarak katkıda bulunmalıdır. İrade eksikliği, askeri kapasite yetersizliği, iç anlaşmazlıklar ve yabancı güçlerin müdahalesi, Batı Afrika Ekonomik Topluluğu'nun, 2011 ve 2022 yıllarında bu ülkede meydana gelen askeri darbeler ve terörist grupların ve ayrılıkçı hareketlerin tehditlerinin ardından Mali'nin karşı karşıya kaldığı krizlere müdahale etme projelerini engellemiştir.

Afrika ülkelerinin güvenlik mekanizmalarını ve barış inşası süreçlerini sahiplenmesi veya yönetmesi, yerel çatışmalara yabancı askeri müdahaleler ve iç işlerine karışmalar nedeniyle zorlaştı. Fransa ve Büyük Britanya'nın, Libya'daki krize siyasi bir çözüm bulmak amacıyla Afrika Birliği tarafından 2011 yılında başlatılan Beş Ülke arabuluculuğunu baltalamayı başardığını hatırlatmakta fayda var. Fransız Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy ve İngiliz Başbakanı David Cameron'un çabaları, NATO'nun "insani" olarak ilan edilen askeri müdahalesinin yolunu açtı. Aslında, bu girişim iç savaşı veya Libya'nın fiili siyasi parçalanmasını önleyemedi. Libya krizi sırasında Afrika Birliği Komisyon Başkanı olan Jean Ping, 2014 yılında yayınladığı bir kitapta, "dünya güçlerinin giderek artan bir şekilde 'insani savaş' kavramını kullandığı oyunun ahlaki tutarsızlığını" eleştirdi. Jean Ping'e göre, Libya'daki iki Batılı gücün amacı, "uzun vadede tek somut çözüm olan siyasi müzakereler pahasına güç kullanımına öncelik vererek diğer ülkelerin canlarını kurtarmaktır" (Abdou Hassan, 2004).

Afrika Birliği ve Bölgesel Ekonomik Topluluklar, APSA'yı ve bölgesel güvenlik mekanizmalarını güçlendirerek barış koruma operasyonlarını uygulamaya devam etmelidir. Sahel-Sahra ülkeleri, bölge genelinde terörle mücadele çabalarını koordine etmeyi amaçlayan CEMOC bünyesindeki Cezayir'in çabalarına katılmalıdır. ECOWAS'ın durumu özellikle önemlidir, çünkü bu bölgesel örgüt, başkanlık görev süresini yasadışı bir şekilde uzatan üye devletlere yaptırım uygulamaya ve anayasaya aykırı değişiklikleri kınamaya karar verdiğinde, suçlanan devletlerden hızla sert eleştiriler almıştır. Mali, Nijer ve Burkina Faso gibi bazı üye devletler, bu bölgesel örgütten çekilmek ve 2023'te küçük bir üçlü grup kurmak için baskı

yapmaya kadar gittiler ki bu grup baştan beri kırılgan görünüyordu.

AfB ayrıca, Birleşmiş Milletler'e bağlı bir kuruluşun ifadesine göre, 2013 yılında başlatılan ve "2020 yılına kadar Afrika'daki tüm savaşlara, çatışmalara, cinsiyete dayalı şiddete son vermesi ve soykırımı önlemeyi" amaçlayan "Silahları Susturma Girişimi"ni (SGT) de uygulamaya koymalıdır (UNDP, 2020).

Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma, Afrika Birliği ve Bölgesel Ekonomik Toplulukların (RECs) temel ilkesi haline gelmiştir; bu topluluklar, Afrika'yı yabancı aktörler için sadece bir ham madde kaynağı veya jeostratejik çıkarlarının bir platformu olmaktan ziyade, bir dünya gücü haline getirmeyi amaçlamaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma (SK), Brundtland Komisyonu'nun tanımladığı gibi (UN, 2007), gelecek nesillerin ihtiyaçlarından ödün vermeden mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınmayı ifade eder.

Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için AfB, 2001 yılında, iyi yönetim alanlarındaki ilerlemeyi gönüllü olarak izlemek amacıyla, ampirik test aracı olan Akran Değerlendirme Mekanizması (APRM) ile Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklığı (NEPAD) başlatmıştır. Afrika Birliği ayrıca 2015 yılında, RECs'in aktif katılımıyla, kıtanın kalkınması ve bölgesel entegrasyonunun önümüzdeki 50 yıl içinde nasıl gerçekleştirileceğine dair bir strateji özetleyen "Gündem 2063: İstedığımız Afrika" girişimini de önerdi.

Bölgesel düzeyde, birçok bölgesel ekonomik topluluk, tam entegrasyona yönelik engelleri kademeli olarak ortadan kaldırarak ve entegrasyon programlarının politikalarını uyumlu

"Afrika Birliği, 2015 yılında, kıtanın kalkınması ve bölgesel entegrasyonunun önümüzdeki 50 yıl içinde nasıl gerçekleştirileceğine dair bir strateji olan "Gündem 2063: İstediğimiz Afrika" girişimini ortaya koydu" (Fotoğraf: AUDA, 2022).

hale getirerek, yeterliliği teşvik etme, devletler arası ekonomik işbirliğini canlandırma ve serbest ticaret bölgesi ile gümrük birliği kurma konusunda bir ölçüde başarılı olmuştur. Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Moussa Faki Mahamat, 2021 yılında şunları belirtmiştir: "Bazı bölgesel ekonomik topluluklarda bölgesel entegrasyon hızı genel olarak yavaş olsa da kişilerin serbest dolaşımı, gümrük birlikleri, tarife dışı engeller ve bölgesel altyapı gibi çeşitli tematik alanlarda önemli ilerleme kaydedilmiştir" (AU, 2022).

Kıta düzeyindeki entegrasyon süreci, Nisan

2019'da "Gündem 2063: İstediğimiz Afrika"nın amiral gemisi projelerinden biri olan Afrika Kıta Serbest Bölgesi'nin (AfCTFA) kurulmasıyla somutlaştı. Yaklaşık 1,3 milyar nüfusu ve yaklaşık 3,4 trilyon dolarlık birleşik GSYİH'yi bir araya getiren bu ekonomik gruplaşma, yenilikçi teknolojilere odaklanacak ve yatırımları teşvik edecektir. Dünya Bankası'nın projeksiyonlarına göre, AfCTFA 30 milyon Afrikalıyı aşırı yoksulluktan kurtaracak, 68 milyon Afrikalının gelirini artıracak ve kıtanın gelirini 2035 yılına kadar 450 milyar dolar artıracaktır (The World Bank, 2020).

Sonuç

Afrika'daki yabancı müdahaleler, sömürgeci dönemin mirası ve sömürgecilik sonrası devletlerin izlediği politikalar sayesinde verimli bir zemin bulmuş ve birçok durumda siyasi çöküşe ve ekonomik başarısızlığa yol açmıştır. Ayrıca bu sorunlar, yabancı güçlerin jeostratejik çıkarları ile birçok Afrika ülkesindeki iktidar elitlerinin içsel çıkarları arasındaki işbirliğinden de kaynaklanmıştır. Afrika'da çatışmalar ve iç savaşlar güvenlik ve istikrarı tehdit etmeye devam ettiği sürece, yabancı güçlerin müdahalesi de devam edecektir. Bu çatışmalar ve savaşlar, siyasi rejimler ve bağımsız sosyal güçler Afrika'daki bu çatışmaların kök nedenlerini ortadan kaldırmadığı sürece devam edecektir. Demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü sağlamak, kötü yönetim, yolsuzluk ve ulusal ekonomilerin kötü yönetimiyle mücadele etmek konusunda yoğun ve sürekli çabalar göstermek Afrika'daki devletlerin ve sivil toplumun sorumluluğundadır.

Afrika'da siyasi örgütlenmelere, derneklere ve cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele eylemlerine dayanan bağımsız bir sivil toplumu harekete geçirmek için acil bir ihtiyaç vardır. Gençlerin, demokratik mitingler yoluyla ulus devlet inşasına katılma ve zenginlik yaratan, işsizliği azaltan ve ülkelerinin ekonomilerini çağdaşlaştıran ekonomik projelere dahil olma konusunda tarihi bir sorumluluğu vardır. Girişimcilik ortamında ve küçük ve orta ölçekli şirketler arasında yenilikçi projeler aracılığıyla gençler ve özellikle kadınlar, girişimci bir zihniyet geliştirebilir ve dayanışma ve ortak refaha dayalı, ortak iyilik için modern bir ruhu ve toplumsal değerleri canlandırabilirler. Bu tür güçlü sosyal güçler, toplumsal yenilenme ve dünyanın ekonomik ilerlemesiyle uyumlu, siyasi katılımı ve insan haklarını geliştiren bir toplum

projesi için itici güç oluşturabilir.

Afrika, bir güç merkezi haline gelmek, dünyanın önde gelen aktörleriyle rekabet etmek ve hammadde kaynağı, vekalet savaşlarının sahnesi ve uluslararası ilişkilerde pasif bir özne olarak kalmamak için gerekli ekonomik kaynaklara, jeostratejik varlıklara ve muazzam, aktif ve dahi bir gençliğe sahip insan potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

- Abdou Hassan, A. (2014). À propos de l'intervention occidentale en Libye : Étude de l'Ouvrage de Jean Ping: Éclipse sur l'Afrique, Fallait-il tuer Kadhafi? 25 Ekim 2025 tarihinde https://www.thinkingafrica.org/V2/wp-content/uploads/2014/06/NDR_Intervention-international_Libye_Jean-Ping.pdf.
- Africa Centre for Strategic Studies. (2023a). African Conflicts Displace 40 million people. 15 Ekim 2025 tarihinde <https://africacenter.org/spotlight/african-conflicts-displace-over-40-million-people/> adresinden alınmıştır.
- Africa Center for Strategic Studies (2023b). Term Limit Evasions and Coups in Africa: Two Sides of the Same Coin. 15 Ekim 2025 tarihinde <https://africacenter.org/wp-content/uploads/2023/11/Term-Limit-Evasions.pdf> adresinden alınmıştır.
- Africa Centre for Strategic Studies (2024). Tracking Russian Interference to Derail Democracy in Africa. 15 Ekim 2025 tarihinde <https://africacenter.org/spotlight/russia-interference-undermine-democracy-africa/> adresinden alınmıştır.
- AFDB. (2023). Investing in Africa is Profitable, African Development Bank President Tells Japanese Investors. 10 Ekim 2025 tarihinde <https://www.afdb.org/en/news-and-events/press-releases/investing-africaprofitable-african-development-bank-president-tells-japanese-investors-60551> adresinden alınmıştır.

- Alade, N. H. (2025). The GCC's Strategic Footprint: Gulf Investment as an Emerging Power Bloc in Africa. Al Jazeera Centre for Studies. 30 Eylül 2025 tarihinde <https://studies.aljazeera.net/en/analyses/gccs-strategic-footprint-gulf-investment-emerging-power-bloc-africa> adresinden alınmıştır.
- Al-Jazeera (2021). Mali approached a Russian military company for help: Lavrov. 15 Eylül 2025 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2021/9/25/mali-approached-russian-private-companies-moscow-not-involved> adresinden alınmıştır.
- AU (n. d). Food Security. 10 Ekim 2025 tarihinde <https://au.int/en/au/priorities/food-security> adresinden alınmıştır
- AU. (n. d.) Agenda (2063): The Africa We Want. 10 Eylül 2025 tarihinde <https://au.int/en/agenda2063/overview> adresinden alınmıştır.
- Britannica. (n. d.). Partition of Africa. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.britannica.com/topic/Western-colonialism/Partition-of-Africa>.
- Campbell, J. & Quinn, N. (2021). What is Happening to Democracy in Africa? Council on Foreign Relations. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.cfr.org/article/whats-happening-democracy-africa> adresinden alınmıştır.
- Cayley, C. (2021). The bear is back: Russian re-engagement with Africa is picking up with Putin in the driving seat. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://africaportal.org/feature/bear-back-russian-re-engagement-africa-picking-putin-driving-seat/> adresinden alınmıştır.
- Daily Sabah. (2025). TURKSOM military base trains Somali forces since 2017. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turksom-military-base-trains-somali-forces-since-2017> adresinden alınmıştır.
- FOCAC. (2022). China and Algeria ink 490-mln-USD oil exploration contract. 22 Eylül 2025 tarihinde http://www.focac.org/eng/zfgx_4/jmh/202205/t20220530_10694249.htm#:~:text=Source%3A%20Xinhua%202022%2D05%2D,1%2C500%20km%20southeast%20of%20Algiers adresinden alınmıştır.
- Global Terrorism Index. (2023). Relief Web. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2023> adresinden alınmıştır.
- Hirsch, L. J. & Oakley, R. B. (1995). *Somalia and Operation Restore Hope. Reflections on Peacemaking and Peacekeeping*. United States Institute of Peace Press.
- Iratni, B. & Marok, L. (2018). Russia's Return to Africa. *The Algerian Journal of Political Studies*. (10)01, 593-606.
- Iratni, B. (2021). Out of Africa: A steady American disengagement. University of Porto, *The Journal of US-African Studies*, 1, 187-197.
- Iratni, B. (2022). The Libyan Crisis: Internal Power Rivalries and Foreign Entanglements. *The Algerian Review of Political Science and International Relations*, 2, 119-148.
- Iratni, B. & Marouk, L. (2023). Russia's Return to Africa: An arduous process. *The Algerian Journal of Political Studies*, 1(10), 593-606.
- Iratni, B. (2023). Reverberations of the Ukraine War on Africa: Plaguing Impact or Opportunities for Policy Adjustments? *IDRI, Tribune du Diplomate*, 1, 103-119.
- Iratni, B. (2024). Africa: A New Scramble for World Powers or the 'Biggest Frontier of the 21st Century?'. *Algerian Journal of Human and Social Sciences*, 12(1), 472-502.
- Iratni, B. (2024). China's Strategic Involvement in Africa and the New International Mutations: Old Policies, New Challenges. *BRIQ Belt and Road Initiative Quarterly*, 5(3), 288-309.

- Iratni, Belkacem (2024). Japan in Africa: The Politics of the Clair-obscur? *The Algerian Journal of Political Sciences and International Relations*, 17(2), 72-100.
- Iratni, B. (2025). Türkiye in Africa: The Search for Grandiloquent Ambitions in Complex Geostategic Settings? *The Algerian Journal of Political Studies and International Relations*, 15(25), 1-25
- Iratni, B. (2025). The Gulf States in Sub-Saharan Africa: 'Lilliputians' Conundrum or Power Competitors? *World Politics*, December 2025.
- Iratni, B. (2025). Ukraine in Sub-Saharan Africa: From a Struggling Victim to a Reliable Partner? *Idara*, December 2025.
- Iratni, B. (2025). Conflicts in the Democratic Republic of Congo: Complex Realities and Shabby Foreign Meddling. *Juridical and Political Studies*, December 2025.
- Kampini, T. & Kalepa, J. (2024). China-Africa Collaboration in Agriculture and Food Security: Prospects and Challenges. In: Muchie, M., Basarkan, A., Tang, M. (eds) *China-Africa Science, Technology and Innovation Collaboration*. Springer, Singapore. 22 Eylül 2025 tarihinde https://doi.org/10.1007/978-981-97-4576-0_9 adresinden alınmıştır.
- Kayembe Benita. (2023). Africa's Land Is Not for Sell: Rights of Indigenous Peoples. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.publicpolicyafrica.org/op-ed/articles/africas-land-is-not-for-sell-rights-of-indigenous-peoples> adresinden alınmıştır.
- Kumah-Abiwu, F. (2014). Book Review: Foreign Intervention in Africa: From the Cold War to the War on Terror. Faculty Research and Creative Activity. 2. 22 Eylül 2025 tarihinde http://thekeep.eiu.edu/afriamer_fac/2 adresinden alınmıştır.
- Lacher, W. (2022). African Conflicts amid Multipolarity, Implications of a Changing Actor Landscape. 15 Eylül 2025 tarihinde https://www.megatrends-afrika.de/assets/afrika/publications/policybrief/MTA_PB03_2022_Lacher_African_Conflicts_amid_Multipolarity.pdf adresinden alınmıştır.
- Massingham, E. (2009). Military Intervention for Human Purposes: Does the Responsibility to Protect Doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends? *The International Review of the Red Cross (IRCC)*, 876. 25 Eylül 2025 tarihinde <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-876-massingham.pdf> adresinden alınmıştır.
- MFA/PRC. (2021), Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, The State Council Information Office of the People's Republic of China, China and Africa in the New Era: A Partnership of Equality 2021. 15 Ekim 2025 tarihinde http://www.fm-prc.gov.cn/mfa_eng/zihaw_665539? adresinden alınmıştır.
- Najah, R. (2023). Japan to strengthen Ties with Africa. 30 Ekim 2025 tarihinde https://japanupclose.web-japan.org/policy/p20240708_2.html adresinden alınmıştır.
- Revista de Prensa. (2024). Yemen: A Better Way to Counter the Houthis. 18 Ekim 2025 tarihinde <https://www.almendron.com/tribuna/a-better-way-to-counter-the-houthis/> adresinden alınmıştır.
- Reuters. (2019). Russian ambassador sparks backlash with suggestion Guinea change constitution. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.reuters.com/article/world/russian-ambassador-sparks-backlash-with-suggestion-guinea-change-constitution-idUSKCN1P51SN/> adresinden alınmıştır.
- Reuters. (2021). U.S. calls on Russia to stop Africa. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.reuters.com/world/africa/us-calls-russia-stop-central-africa-violence-2021-06-30/> adresinden alınmıştır.

- Sauer, P. (2019). In Push for Africa, Russia's Wagner Mercenaries Are 'Out of Their Depth' in Mozambique, The Moscow Times, November 19. 15 Ekim 2025 tarihinde <https://www.themoscowtimes.com/2019/11/19/in-push-for-africa-russias-wagner-mercenaries-are-out-of-their-depth-in-mozambique-a68220> adresinden alınmıştır.
- Segell, G. (2019). NATO Withdrawing from Africa? Is Russia Replacing NATO as a Partner on the Continent? Research Report prepared for NATO Nordic YATA Report Presented at Nordic Security Conference 2019, Oslo. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://tile.loc.gov/storage-services/master/gdc/gdcebooks-public/20/20/43/52/33/2020435233/2020435233.pdf> adresinden alınmıştır.
- Schmidt, E. (2013). *Foreign Intervention in Africa: From the Cold War to the War on Terror*. New York: Cambridge University Press.
- Schmidt, E. (2018). *Foreign Intervention in Africa after the Cold War: Sovereignty, Responsibility, and the War on Terror*. Athens: Ohio University Press.
- Telci, N. I & Horoz O. T. (2018). Military Bases in the Foreign Policy of the United Arab Emirates, The Gulf on the Verge Global Challenges and Regional Dynamics. *Insight Türkiye*, 20(2), 143-166.
- The Conversation. (2024). Wagner Group setback in Mali challenges Moscow's strategy in Africa and the region's faith in Russian mercenaries. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://theconversation.com/wagner-group-setback-in-mali-challenges-moscows-strategy-in-africa-and-the-regions-faith-in-russian-mercenaries-236285> adresinden alınmıştır.
- The New Humanitarian. (2017). A Rough Guide to Foreign Military Bases in Africa. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.thenewhumanitarian.org/feature/2017/02/15/updated-roughguide-foreign-military-bases-africa>. 47 adresinden alınmıştır.
- The World Bank. (2020). The African Continental Free Trade Area. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/publication/theafrican-continental-free-trade-area> adresinden alınmıştır.
- The World Bank. (2023). Investing in Youth, Transforming Africa. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/06/27/investing-in-youth-transforming-afe-africa> adresinden alınmıştır.
- Toelgyes, C. (2025). Mali: Wagner's Heirs Mercenaries Arrive, New Military Agreement Signed in Moscow. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://martinp-laut.com/2025/07/01/mali-wagners-heirs-mercenaries-arrive-new-military-agreement-signed-in-moscow/> adresinden alınmıştır.
- Toulemonde, M. (2021). Inside the Great African Land Rush. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.theafricareport.com/77291/inside-the-great-african-land-rush/> adresinden alınmıştır.
- UN. (2007). Framing Sustainable Development, The Brundtland Report- 20 Years On. Sustainable Development in Action. 22 Eylül 2025 tarihinde https://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd15/media/backgrounder_brundtland.pdf adresinden alınmıştır.
- UNDP. (2022). Silencing the Guns: A Developmental Approach. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.undp.org/africa/publications/silencing-guns-developmental-approach> adresinden alınmıştır.
- Vincent, R. J. (1974). *Non-intervention and International Order*. Princeton University Press.
- Vine, A. (2024). Understanding Africa's Coups. *George Town Journal of International Affairs Studies*. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://gjia.georgetown.edu/2024/04/13/understanding-africas-coups/> adresinden alınmıştır.
- Yade, R. & Tyrell, J. (2022). Japan's Opportunity to Build a New Legacy in Africa. Atlantic Council. 22 Eylül 2025 tarihinde <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/africasource/japans-opportunity-to-build-a-new-legacy-in-africa/> adresinden alınmıştır.
- Zaghlami, L. & Iratni, B. (2025). Silencing the Guns in Africa from an Algerian Perspective. in Adeogun, Tolulope, Akinola Adeoye (Eds.). *African Union and Agenda 2063: The Past, Present, and Future*. African Union-the University of Johannesburg, 421-446.